

ОЛ. ЛУГОВИЙ

ОЛЬГА БАСАРАБОВА

ДРАМА В 5-ЬОХ ДІЯХ.
З УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ ПІД
ПОЛЬЩЕЮ

Накладом Організації Українок Канади
ім. Ольги Басарабової.

Друком Вид. Спілки "Нового Шляху",
Саскатун, Саскачеван, Канада, 1936.

Присвячується Організації Українок
Канади ім. Ольги Басарабової.

Автор.

ПОДЯКА

Видання друком драми "Ольга Басарабова" до великої міри стало можливим через фінансову допомогу наступних Українських Жін. Т-в Канади:

Відділ ОУК, Саскатун, Саск.	\$17.00
Відділ ОУК, Едмонтон, Алта.	5.00
Відділ ОУК, Вінніпег, Ман.	5.00
Відділ ОУК, Торонто, Онт.	5.00
Відділ ОУК, Віндзор, Онт.	5.00
Відділ ОУК, Ст. Кетерінс, Онт.	5.00
Відділ ОУК, Монреал, Кве.	5.40
Відділ ОУК, Бедфордвил, Саск.	5.00
Укр. Жін. Т-во, Кенора, Онт.	5.00
Відділ ОУК, Ошава, Онт.	5.00
Відділ ОУК, Ріджайна, Саск.	5.00
Відділ ОУК, Кіркланд Лейк, Онт.	4.00

За щирі жертви на цю шляхотну ціль Центральної Управи Організації Українок Канади всім вищезгаданим Відділам складає прилюдну подяку в імени цілої організації.

ЦЕНТРАЛЬНА УПРАВА ОУК

ОЛ. ЛУГОВИЙ

ОЛЬГА БАСАРАБОВА

ДРАМА В 5-ЬОХ ДІЯХ.

diasporiana.org.ua

Накладом Організації Українок Канади
ім. Ольги Басарабової.

Друком Вид. Спілки "Нового Шляху",
Саскатун, Саскачеван, Канада, 1936.

Printed by the New Pathway Publishing Co., Ltd., Saskatoon, Sask., Canada

ДІЄВІ ОСОБИ:

Ольга Басарабова—курер УВО.

Яструб
Крук
Вовк } районові команданти УВО.

Іван
Михайло
Роман } молоді хлопці члени УВО.

Студентка—товаришка Ольги.

Дівчина—служниця у комісаря, наречена Романа.

Чоловік
Жінка } рідня Ольги Басарабової.

Гайовий.

1 }
2 } польські поліцаї.
3 }

Комісар політичної поліції.

Його помічник.

Ковальченко, українець, агент поліції.

Поліцай-писар.

Події відбуваються в Галичині в 1922-1924 роках.

ДІЯ ПЕРША.

Ліс, у віддалі видно хату гайового. Далеко видно село від нього дорога в ліс.

ЯВА 1.

Іван (з кошем збирає гриби— наспівує):—
Віє вітер, віє буйний—
дуба нахилляє,
сидить козак на могилі
та й вітру питає...

Гм... Я вже повний кіш грибів назбірив, а наших ще нікого немає. Щоб то воно за причина була? Та ж ліс треба оглянути докладно, щоб хто небажаний нас тут не застукав. (Кричить) Го-го-го... (Входить Роман і дівчина з кошами.)

ЯВА 2.

Роман:—Чого ти так розспівався, Іване? Забрався у чужий ліс та й викрикуєш ніби у себе на леваді.

Іван:—А мені що це шкодить? Яж маю квіток на збирання грибів та ще мавби когось боятись? Нехай всі чують, що я є в лісі.

Дівчина:—Нам треба бути тихо... Нас підозрівають і певно слідитимуть. Чи ти хочеш привабити сюди отих проклятущих Антків?

Іван (лукаво):—Та я знаю, що тобі з Романом я перешкоджую... Ви радіб обоє заховатись від сторонніх очей.

Роман:—Не те, Іване... Галасом можемо стягнути сюди поліцаїв.

Іван:—Навпаки... Коли будемо ховатись, то хто б не надійшов, то підозриватиме, що ми не гриби збираємо, а задумуємо щось інше... А так... Нехай собі всі Антки з постерунку приходять й питають, що ми робимо... А ми їм тиць коші під ніс...

Подивіться, мовляв, грибки збираємо... Ну, а ви обоє ще й закохані... Але гляди, Романе... Щоб я не відбив твою дівчину.

Дівчина:—Е... Пусте говориш, Іване.

Іван:—Чого ж пусте? Хіба ж я вже таки ні до чого? (Оглядає себе.) Здається хлопець і несогірший... (Поважно.) А ось, трохи заблизько від хати вибрали ми місце на зустріч з нашими.

Роман (ходять всі троє, збирають). Якраз добре. Хтож буде сподіватися, що тут, під носом такого “почцівого русина”, як наш гайовий, відбуваються таємні збори? У ворога під носом завжди найбезпечніше. Знаєш, ми мали схованку на зброю і відозви на постерунку щось цілих два місяці... Поліція скрізь шукала, робила трус, а у себе поглянути і не здогадалася... А як переносили сховок, то і поліції на дверях пару відозв приліпили. На другий день лише посміхувалися, як Антки шлякували читаючи. Але... Давайте співати, дамо знак своїм, що ми тут.

Дівчина:—Незабаром наші будуть збиратись. Требаби зарядити яку охорону.

Іван:—А ми на що? Сюди і пес не прокрадеться непомічений. Романе, а чи ти знаєш кого будь з тих, що прибудуть?

Роман:—Знаю... Прибудуть Яструб, Крук і Вовк, районні команданти і курерка від Крайової Команди, з якимись важними справами.

Іван:—Курерка, дівчина?

Дівчина:—А хіба ж дівчина не може так само працювати як і мущина? Дівчина чи жінка пробереться там, де і не всякий мущина зможе.

Іван:—Ти знаєш її, Романе?

Роман:—Ні.. Але чув про те, що їй доручують найнебезпечніші справи і досі вона виконувала все з честю. У нас, в організації не можна всіх знати. Навмисне прийнято так, що підлеглі знають лише одного старшого. Не тяжко потрапити в руки поліційних посіпак, а на тортурах деякі не видержалиб мук і виявилиб всіх, кого знають.

Іван:—Я не виявив би, хоч би й не знати як мучили...

Роман:—Тай я ні... Але обережність ще нікому не зшкодила. (Слухає.) Хтось лізе корчами... Співаймо... (Співають: “Ой видно село, широке село під горою”...; з кущів виходить гайовий з рушницею.)

ЯВА 3.

Гайовий:—А ви чого тут розкричалися на весь ліс? Зайців поперестрашуєте...

Іван (глумливо):—Ви ж і так не стріляєте їх, пане гайовий. Десь уже не одному зайцеві життя подарували.

Гайовий:—Чого лазите по лісі? Спокою від вас нікому немає.

Роман:—Грибки збираємо, пане гайовий. Та щоб не сумно було, поспівуємо собі.

Дівчина:—Та таких, не вам кажучи, назбирали гарних та молодих, хоч би й самому панові дідичові на стіл.

Гайових:—Гарних... гарних... А квітки на гриби ви маєте? Га?

Іван і Роман (разом): А вжеж, а вжеж, пане гайовий. Ось... (суятливо показують і ніби нехотя штовхають гайового.)

Гайовий (злісно): Чого ви штовхаєтеся? Я вас як штовхну.

Роман:—Чого бо ти, Іване, штовхаєш пана гайового? Ніби він тобі рівня? Пан гайовий такий “почцівий человек”, а ти штовхаєш...

Гайовий:—Почціви, почціви... Вжеж не такий гайдамака, як ви. Я, рахувати, знаю. Ось, і пісню гайдамацьку співали...

Іван:—Пане гайовий. Ми вам інакшу заспіваємо... Не гайдамацьку, а панську. (Співають штовхаючи гайового.):

Антек млади, купіл бути,

Оп-цях-цях, опця-цях...

Гайовий (злісно):—Та чого ви? Геть від мене... (Здіймає з плечей рушницю.) Бо як сипну котрому шротом у вічі... (Відступає до кущів.) Дич гайдамацька... Нападаєте на чоловіка у службі. Я вам покажу... (Відступає назадгудзь. З кущів виходить Михайло і ззаду хапає за рушницю. Гайовий з несподіванки випускає її з рук.)

ЯВА 4.

Михайло:—Що це ви, пане гайовий, стріляти хочете хлопців?

Гайовий (перестрашено):—Та я на жарт... Віддай рушницю.

Дівчина:—Добре на жарт... Ще трохи й стріливби...

Роман:—Ось що, пане гайовий. Наколи ви будете так по собачому обходитися з людьми, то нарветесь десь на свого. Затямте собі...

Гайовий:—Та я що ж... Я пильную свого хліба... Вони стали штовхатися, а я не стерпів...

Михайло:—Це вже не перший раз, що ви не стерпіли. Пильуйте хліба і глядіть, ні в що більше не мішайтеся. Не пхайте скрізь свого носа...

Гайовий:—Та я ж, рахувати, нічого... Віддай, будь ласкав, рушницю...

Михайло (віддає):—Але памятайте, чоловіче, більше ні на кого не наміряйтеся. Бо буде з вами зле...

Гайовий:—Та я рахувати...

Роман:—Не рахуйте, бо перерахуетеся. Когось так можете підстрілити...

Гайовий:—Ні... ні.. Не буду.. Я вже за старий брати гріх на душу.

Михайло:—Глядіть же... Ідіть собі чоловіче з Богом у свою дорогу, а ми у свою... (Виходять в одну сторону, гайовий в другу, але завертає.)

ЯВА 5.

Гайовий (сам):—Чи ти бач, які відважні? Погрожують, за рушницю хапаються.. А бодай ви були подохли малими... І старого не пошанують... (Павза.) Але чого їх поприносило сюди в ліс? Ну, того рахувати, з дівкою, але цих? Невже і справді за грибами? Гм.. Щось не тее... Бач, крутяться все на одному місці.. Пан дідич говорив, що тут якісь бандити, гайдамаки з'явилися. А як би я вислідив їх, то навіть нагороду обіцяв, та й командант постерунку обіцяв від себе. А нуко, сховаюся я на дуба та висліджу... Може й справді ті самі гайдамаки, що на поліцію та дідичів напади роблять. Але, як побачать мене? (По хвилі.) Хто, оці дурні? Не здогадаються... Піду... (Виходить, по хвилі входять дівчина, Роман і Іван.)

ЯВА 6.

Дівчина:—Бачив?

Роман:—Егеж... Поліз на дуба, щоб нас підглянути. Та нехай. Він не побачить уже заходу сонця.

Іван:—Шкода людини.

Роман:—Шкода? А тих, що ляхи тисячами морять по тюрмах не шкода? А наших помордованих товаришів не шкода? Через таких перевертнів як цей гинуть ті, що борються з

ляхами за визволення народу, а ми з ними будемо панькатися? Ходім, знімемо його з того дуба, зараз зберуться наші, тут йому суд і розправу вчинимо. (Потиху йдуть через сцену, збоку виходять Яструб, Вовк і Михайло.)

ЯВА 7.

Вовк:—Ви куди, хлопці, так скрадаєтеся?

Роман (прикладає палець до уст):—Тихо...

Вовк (притишено):—Що таке?

Михайло:—Гайовий висліджує нас, а ми його.

Вовк:—А де він?

Роман:—Сховався на дуба... Йдемо його звідтіля зняти.

Яструб:—Тільки без стрілу...

Іван:—Не турбуйтеся... Дамо йому і так раду... (Виходять з Романом і Михайлом...)

ЯВА 8.

Яструб:—А це, що за дівчина?

Вовк:—Це наша... Цілком певна... Багато вже прислужилася організації.

Яструб:—Той добре... Але я не сподівався, щоб і у вас дорослі агенти завелися.

Вовк:—Такого добра скрізь не бракує. Та це ті, що служать у польських дідичів, а селяне масово по нашій стороні.

Яструб:—А як цей ліс? Не накриють нас тут?

Дівчина:—Цей ліс я знаю як свою долоню... З прогалини видно найменший рух від села, а з другої сторони непрохідне багнище і річка. Від лісничівки лиш треба поставити сторожу.

Яструб:—Дуже добре... Ще двох наших має сюди прибути.

Вовк:—То ти, Галю, піди їм на зустріч і проведеш сюди.

Дівчина:—А як же я пізнаю, що то наші? Різні людиці тут волочаться.

Яструб:—Скажете їм гасло “Яструб”, так вам мають відозватися “Крук”.

Вовк:—Зустрінеш чоловіка і молоду жінку в селянському. Це і будуть ті, на кого ми ждемо. То ж іди, Галю. (Дівчина йде.)

ЯВА 9.

Вовк:—Ну, тепер можемо говорити. Як же йде праця у вас, товаришу Яструб?

Яструб:—Праця йде, молодь гуртується в наші ряди, і на-
рід прихильний... Але наші пожондні русіни відзначаються.

Вовк:—Що, неприхильні?

Яструб:—Не то, що не прихильні, а таки просто ворожі...
А є й такі, що стоять у зв'язках з поліцією.

Вовк:—Що ви кажете? Це ж страшно...

Яструб:—Не так дуже, Вовче... Крайова Команда на буду-
че постановила карати смертю поліційних агентів, без огляду,
чи то будуть поляки, чи наші рідні перевертні.

Вовк:—Поставимо людність проти себе.

Яструб:—А хіба людність не карається через них? Кара-
ти мусимо, щоб вороги бачили, що і у нас є сила і засоби, та й
щоб перестерегти нерозважних ласунів на польські злоті, що
їх може зустрінути. Та зрештою, нам нема що цим клопотати-
ся. Так наказано і ми, як карні вояки, маємо наказ виконувати.
(Чути гамір.) А там що таке?

Вовк (дивиться):—Хлопці тягнуть сюди гайового... З ним
треба тут зробити лад... Маю проти нього багато доказів...

Яструб:—Побачимо... Його ведуть сюди... (Роман, Іван і
Михайло вводять гайового з зав'язаними устами.)

ЯВА 10.

Яструб:—Розв'яжіть йому уста, ми трохи поговоримо...
(Хлопці розв'язують.) Що ви, дядьку, робили на дубі?

Гайовий (розгублено):—Та я, рахувати... на дубі гніздо
пташине хотів достати... Там сови виводяться...

Вовк:—Що ж, хіба ви мала дитина, що лазите по деревах
за гніздами? Слабенький викрут, пане гайовий... Говоріть ліпше
правду...

Гайовий:—Та я говорю правду... Бігме Боже, що правду...
(Хлопці посміхаються.) Та ж я навіть рушницю на долі покинув.

Михайло:—Бо не міг вилізти на дуба з рушницею... Та й
гнізда там ніякого немає... Цей чоловік просто по чийомусь на-
казу висліджує нас.

Гайовий:—І в гадці не мав... Бійтеся Бога, що ви думаєте...
Та я ж русін... Одна кров, рахувати.

Роман:—Так? А чого то ви, вуйку, вечорами так часто
буваєте у команданта постерунку?

Гайовий (ще більш розгублено):—Та я...

Ромн:—То я скажу, чого... Я чув, як вас намовляв коман-
дант постерунку вислідити, хто належить до гайдамацького
гуртка, та й обіцяв за те 50 злотих. Так чи ні?

Гайовий (опускає голову):—Це неправда.

Яструб:—Ще що знаєте про нього?

Вовк:—Багато. І докази маю незбиті. Завдяки його доносам схоплено двох товаришів і засуджено на 8 літ тюрми. А одного цілком невинного селянина так скатовано, що вмер у три місяці по допитах. (Гайовий дико оглядається.)

Яструб:—Ось воно як? То ви, чоловіче, вислугуетесь таки на добре ляхам... Тепер говоріть... Хотіли нас вислідити?

Гайовий:—Ні... Вони брешуть...

Вовк:—Так і на мене ви нераз доносили... і свідчили... Я бачив припадково ваше донесення на поліції... (Гайовий знов опускає голову. Хлопці весь час держать його.)

Яструб:—Та, Бог з ним..... Він сам не знає, що робить. Отже, чоловіче, ви залізли на дуба, хотіли знати, хто ми і що робимо.. Я заспокою вашу цікавість. Ми є членами тієї гайдамацької військової організації, завдяки якій поляки непевно чуються на наших землях, а котру ви помагаєте полякам вислідити і знищити. Ми роками боремося з ляхами за відокремлення своїх земель, боремося за свою українську владу і державу, боремося і за вас, зрештою, щоб ви стали господарем на своїй власній господарці, а не попихачем поляка-діди́ча. А тепер можете сказати польським посіпакам, що ви бачили у цьому лісі не тільки гайдамаків, але і гайдамацьких командантів. (Всі видивилися на Яструба.)

Вовк (по тиху):—Що ви надумали, товаришу? Він нас чотирьох добре знає і ще нині продасть поліції.

Яструб (також):—Не бійтеся, товаришу... Він нікого не продасть... Я його провірюю.

Гайовий (перестрашено):—Помилуйте, пане команданте. Відпустіть мене. Я рахувати пильную свій кавалок хліба.

Роман:—І тому всі селяне плачуть на вас.

Гайовий (недовіряючи):—Ви мене звільняєте? Я вже більше не буду.

Яструб:—Хто б вами руки марав. Ми боремося з ворогами, а не зо своїми йолупами. (Думає.) Бери свою рушницю та йди собі.

Гайовий:—Ви і справді звільняєте мене?

Яструб:—А вжеж... Іди собі, чоловіче. Ти нам не страшний. Але памятай... Коли далі будеш повідомлювати поліцію, куля тебе не мине. (До Вовка.) Хочу вивірити його совість. Хлопці! Віддайте йому рушницю. (Хлопці невдоволено віддають.)

Іван:—Його тут повіситиб, гада. (Гайовий, вхопивши рушницю кидається втікати. Відбігши на протилежний бік сцени, швидко обертається і стріляє в Яструба, але не попадає. Яструб слідить за його рухами і одночасно вхопивши револьвер стріляє в гайового, той падає.)

Яструб:—Я цього і сподівався. (Підходить до трупа.) Ось як.. Замість вдячності, що його звільнили, ще стріляє... Заробити пару сот злотих хотілося... Відтягність його, хлопці, на прогалину.

Вовк:—А рушницю запхайте десь в мох. (Хлопці виконують наказ.) Але стріли, товаришу, піднімуть на ноги поліцію.

Яструб:—Так, нам немає що тут довго задержуватися. Дістанемо від післанця те, за чим зібралися, та скоріше і розійдемося. (Підходять дівчина, Крук і Ольга Басарабова з пачками. Дівчина і хлопці стають у віддалі і слідять.)

ЯВА 11.

Вовк:—З щасливим прибуттям, товариші. (Мовчки вітаються.)

Крук:—Що тут у вас за стріли?

Яструб (показує на труп):—А от, тільки що розправилися зо шпіцлем, що висліджував нас.

Ольга:—Поляк?

Вовк:—Ні, свій перевертень. Якби це був поляк, бодай душа не болілаб, а то... А ви з чим, пані?

Ольга:—Я привезла відозви до населення від Крайової Команди і інструкції... (Виймає відозви та роздає пачки Вовкові, Крукові і Яструбові. Ті перебігши очима ховають відозви в коші з грибами.)

Яструб:—Прочитаємо пізніше, зараз ніколи.

Ольга:—А це накази... (Подає, Яструб читає.)

Яструб:—Тут кожному районному командантові наказано, що має робити. (До Ольги.) Все буде виконано після наказу...

Вовк (до Ольги):—Ви можете заждати, пані, а вечором я проведу вас на стацію.

Ольга:—Я не можу... Чим скорше заберуся звідсіля, тим ліпше. Тож може сама піду.

Вовк:—Можуть чіпатися по дорозі.

Яструб:—Ми не будемо спокійні, поки не знатимем, що ви відіхали без перешкод. А тепер беремо розподіл наказів праці. Я беру на себе зірвання залізничного тору. А вам, Круче, най-

відповідніше зробити напад на польські пости на стації.

Вовк:—А моє ж завдання яке?

Яструб:—Розгромити поліційну команду і звільнити арештованих.

Ольга:—Ходить головно про те, щоб на час зіпсувати залізничий тор, тому що одинацятого цього місяця відправляють велику партію арештованих до тюрем в корінній Польщі. Одночасно скрізь будуть виконані напади по краю в цілі здеморалізування ворога і відбиття всіх в'язнів. Кожний районий мусить визначити день виступу. Крайова Команда мусить знати про час...

Вовк:—Я казавби за кілька днів...

Яструб:—Найкраще назначити виступ на десятого

Вовк і Крук:—Згода...

Яструб:—То ж повідомте Крайову Команду, що напади відбудуться десятого. Хіба зайшлиб якісь непереможні перешкоди.

Ольга:—В разі неуспіху негайно повідомите Крайову Команду спеціальним післанцем.

Яструб:—Розуміється.

Ольга:—То ж бажаю Вам успіху, товариші... Я відходжу... Мушу на завтра бути у Львові. (Вбігає дівчина.)

ЯВА 12.

Дівчина:—Від села їде три вершники... Певно почули стріли...

Вовк (приглядається):— Це поліцаї. Гей, хлопці! (Підбігають всі три.) Ви тут зістаньтесь на кілька хвиль, коли поліцаї будуть підїздити до лісу, розсипайтесь по одному і пробірайтесь лісом аж на дгугий бік села. Ви, пані зо мною, проведу вас лісовими стежками на сусідню стацію. (До Крука і Яструба.) А ви, товариші, зумієте і самі пробратися до своїх місцевостей. Швидше... (Крук, Яструб і Роман забирають кошики.) А ти, Галю, забереш мій кіш...

Дівчина:—Я зістанусь з хлопцями.

Роман:—Можемо зустрінути поліцію огнем?

Ольга:—Немає потреби...

Яструб:—Не поплатиться наражувати своє життя через двох-трьох поліцаїв. За пару днів маємо нагоду виявити свою завзятість і відданість справі у важніших подіях. А тепер не стикатися з поліцією.

Вовк:—Слідкуйте і через сім-вісім хвиль рушайте слідом

за нами. Відбиватися лише тоді, колиб настигли ляхи. Памятайте. Та живими в разі чого не даватись. (Яструб, Крук, Вовк і Ольга швидко зникають у лісі. Прочі остаються.)

ЯВА 13.

Іван:—А цьому положім картку, за що його застрілено.

Роман:—Можна... Вовк певно забув в поспіху.

Михайло:—Але не наказувавже...

Роман:—Пиши, Іване... Хай ляхи знають, що це вбито зрадника... Пиши: Скараний на смерть за зраду. (Іван пише і запихає картку гайовому так, що картку видно зпід шапки.)

Іван:—Готово...

Роман:—Ну, то рушайте... Я ще зістануся... І ти йди з ними, Галю.

Дівчина:—Я зістанусь з тобою...

Михайло (дивиться):—Вже під лісом... Ходім...

Іван:—Отби відпровадити їх вслід за гайовим...

Роман:—Не чув, що нас ждуть важніші завдання? Без наказу не можемо.

Іван:—Та чув, але шкода.

Роман:—Вони кілька днів будуть зайняті розшуками з цим гайовим, а ми тимчасом нападємо в іншому місці. А колиб вбили поліцаїв, то стягнулиб карну експедицію та провалилиб план.

Михайло:—З коней злізають. Боятся в ліс верхи їхати... То ходім... (Виходять.)

ЯВА 14.

Роман:—А ти чому не йшла з ними, Галю?

Дівчина:—Я тебе самого не лишу в небезпеці... Що тобі буде, те і мені...

Роман:—Так мене любиш? (Бере за руки.)

Дівчина:—Не місце і не час на любовці, Романе (У віддалі чути тріск гияляк.) Час і нам забіратися...

Роман:—Пора... Нічого ждати... (Швидко зникають в лісі. По хвилі чути притишені голоси і з протилежного боку сцени виходять два поліцаї з крісами готовими до стрілу.)

ЯВА 15.

1. поліцай (оглядається, завважує гайового)—Бронек... Подивися... Хто це?

2. поліцей:—Ні, нехай Владик подивиться... То правдоподібно якийсь гайдамака.

1. поліцей:—Що пан думає... Гайдамаки коли і були, то втікли.

2. поліцей:—То подивися, Владек... Я буду тут на варті.

1. поліцей (обережно підходить до гайового):—А ну, кабане, вставай... Вставай, кажу тобі. (Штовхає прикладом.) Чи він вбитий? (Перевертає гайового.) До перуна... Та ж це пан гайовий...

2. поліцей:—Гайовий? Що пан каже?

1. поліцей:—Та ж гайовий... (Завважає картку, виймає.) Бронек? Умієш читати по русінську?

2. поліцей:—Овшем, умію.

1. поліцей:—То ходи, прочитай, що тут написано.

2. поліцей (читає з трудом): Скарани на смерть за зраду. УВО. А нехай то чорти возьмуть. Та ж то справа отого гайдамацького УВО. Вони тут рядили.

1. поліцей:—То шукаймо тих діяволів українських.

2. поліцей:—Шукати? Ого... Чи пан думає, що то одного робота? Може вони з лісу за нами слідять. Ліпше втікаймо. Зголосимо на постерунку.

1. поліцей:—Ех, вбитий. (Стоїть над гайовим.) А що за порядний чоловік був...

2. поліцей:—Владек. Чи тобі життя сприкрилось? Утікаймо. Зберемо більше постерункових, а тоді ліс обшукаємо... (Швидко виходить, 1. поліцей за ним.)

ЗАСЛОНА.

ДІЯ ДРУГА.

Кімната Ольги і її товаришки, конспіративна квартира організації. Два вікна, двоє дверей, шафа, туалетний столик з шухлядами, стіл завалений книжками, завішене заслоною ліжко.

ЯВА 1.

Студентка:—Ну, скінчила... Тепер хоч до іспиту ставати. А Ольга заглибилася в книжку так, що й світ її не обходить. Ольга? (Та не відривається від книжки.) Що ти там таке цікаве читаєш? (Дивиться.) Йой... Історію революційного руху. Чи ти не думаєш часом бути істориком?

Ольга (відривається від книжки):—А хоч би й так?

Студентка:—Не нам студіювати історію, сестрице. Перед нами завдання творити самим історію революційного руху.

Ольга:—Я знаю. Знання набуватимемо ми колись, коли осягнемо свою мету, та мені необхідно перестудіювати все, що відноситься до революційних рухів різних народів.

Студентка:—Це так. Але знаєш, що я хочу тебе спитати?

Ольга:—Ні. А що таке?

Студентка:—Чи наша господиня надійна?

Ольга:—Я думаю... Її одинокий син убитий в війні з поляками... Або що?

Студентка:—А оцей наш сусід, Ковальченко?

Ольга:—Покищо не маємо підстав підозрівати його.

Студентка:—Я чула, що його жінка на службі польської поліції. Виїздила навіть у цілях шпіонажі на велику Україну. А й сам він має якісь зв'язки з Чеботаревим.

Ольга:—Звідкіля ти маєш такі відомості?

Студентка:—Від полковника. Ковальченка бачать часто у товаристві людей, що їх вважають за співробітників поліції.

Ольга:—Так треба матися перед ними на осторозі. А де тепер полковник?

Студентка:—Не знаю. Нині вночі його арештували.

Ольга:—Арештували? А ти мені не сказала... Треба попередити наших.

Студентка:—Я думала, що тобі це відоме.

Ольга:—Знову арешти... Ляхи не сплять... Ех, коли то вже знову вибухне явна боротьба з ворогами? Вічно працювати в підпіллю... (Кроки.) Хтось до нас... (Вбігає Яструб.)

ЯВА 2.

Яструб (без шапки): Сховайте мене скоріше... За мною гонить поліція...

Студентка:—Ох... Що ж то зробити?

Ольга:—Лізьте до гардероби... Поприкидаємо вас шматтям. (Яструб лізе до шафи, Ольга прикидає його шматтям і замикає шафу на ключ) А ти, Олено, на всякий випадок кладися до ліжка і стогни. Роздягнися і розхрестай волосся... Але скоріше, раз-два... (Студентка кладеться за заслоною.) Коли зайде поліція, скажеш, що у тебе тиф. Натри добре обличчя, щоб було червоне...

Студентка:—Добре, добре... Я готова.

Яструб (З шафи):—Тут щось є...

Ольга:—Там пачки для передачі. Револьвер у вас є? О, Олено. Постав ліків на стіл.

Яструб:—Маю револьвер.

Ольга:—То добре. Як не вдасться обдурити поліцію, то постріляємо... Я зараз вийду й подивлюся, де вона, та попереджу господиню. А коли вихід вільний, то піду до наших, щоб допомогли вам виїхати звідсіля.

Яструб:—Мабуть не pomoже. Мене викрили... Мусів би виїхати хіба за кордон...

Ольга:—Ну, тихо... Я йду. (Виходить.)

ЯВА 3.

Студентка:—Як це сталося, що вас розкрили?

Яструб:—І сам не знаю... Йшов зо стації, а за мною якийсь панок. На вулиці обігнав, подивився в обличчя, а пізніше сказав щось стрічному поліцаві, а той пігнав за мною, алярмуючи других. Я чув, як кричали: То тен бандита, командант гайдамаккі... Очевидно мене пізнали...

Студентка:—Тихо... Йде хтось... (Стогне. Чути кроки і стукіт в двері. Стогнути.) Хто там?

Голос:—В іменю права, прошен отвожиць джві...

Студентка (стогнучи):—Ой... Відчинено... Заходьте... (Входять помічник комісаря і поліцай.)

ЯВА 4.

Пом. ком. (оглядається):—Що то? Нікого нема?

Студентка:—Я тут. Слаба... (Стогне.)

Помічник (йде за заслону):— О, пані слаба... Що з вами, пані?

Студентка:—Не знаю, мабуть тиф... (Поліцай оглядає кімнату.)

Помічник:—Що? Тиф? Правда... Обличчя яке червоне... Чому ж пані не сказала того зразу... (Швидко виходить.) Скорше забіраймося звідсіля. (Виходять з поліцаєм заглянувши під ліжку. Студентка часто стогне.)

ЯВА 5.

Яструб (тихо):— Вже пішли?

Студентка:—Вже. Але тихо... Шукатимуть може по других кімнатах.

Голос поміч.:—Слухайте, пані. Чи не зайшов до вас часом такий чоловік без капелюха?

Жіночий голос:—Ні, не заходив.

Голос поміч.:—А хто там живе, в тій кімнаті?

Жін. голос:—Студентки.

Голос поміч.:—Ага. А де ж вони?

Жін. голос:—Хіба пан комісар не бачив? Одна лежить хвора, а друга пішла по ліки до аптеки. Мабуть чи не тиф у неї...

Голос поміч.:—Ага, ага... (Чути, як віддаляються. Студентка придушено сміється.)

Яструб:—Тихо. Голосно не засмійтеся... Ну і момент був. (Вбігає Ольга.)

ЯВА 6.

Ольга:—Ну, Олено, одягайся... Небезпека вже проминула.

Яструб:—Що, вже пішли?

Ольга:—Пішли... У фіртці задержали мене. А я сказала, що несу ліки для тебе.

Яструб:—А як би сказали показати?

Ольга:—То я маю якісь флашочки в кишені. Поліцаї хіба розуміються на медицині?

Яструб:—Випустить вже мене з цієї шафи. У вас так зимно, а тут і порушитись не можна. (Ольга відмикає шафу.) А тепер подумати, як би то вибратись.

Студентка:—Як би не зима, то швидко порадилиб. Тепер до вас скрізь будуть чіпатись. У місті безпечніше?

Яструб:—Облави будуть... Тай стежні листи порозсилають скрізь. Та на селах переховаюся якийсь час, а коли і там буде неможливо, то драпну за кордон.

Ольга:—Нелегально?

Яструб:—Там вже покажеться як. Поліція ще з літа слідкує за мною. Цих кілька місяців перебував у різних місцевостях. Та я ніколи не сподівався, щоб мене і тут пізнали.

Студентка:—Може неосторожність кого з рядових членів, а може...

Яструб:—Зрада?

Ольга:—І зрада не виключена. Боремося з дужим і хитрим ворогом, що має до своїх послуг все... І гроші і закони, адміністрацію, військо, тюрми і тортури. В засобах ворог не перебірає. Де не вдасться підкуп, там досягає ціли страх і муки.

Яструб:—Можливо... Багато наших в тюрмах очікують розправи.

Ольга:—Тож то й є. Так ви ще заждіть, а я занесу одну пачку по призначенні. Колиб поліція випадково задумала перевістити ревізію, то всіх нас ждалаб довголітня тюрма. А можна бути певним, що вона навідуватиметься до нас. Бодай переконатися, чи тут дійсно слабують на тиф. Можна віднести на щасливий випадок, що поліція не закликала доктора до тебе, Олено. (Виймає пачку з шафи і кладе до торбини для покупок.) Та на другий раз надіятися на сліпе щастя ризиковно.

Яструб (дивиться):—Тут ще якась пачка...

Ольга:—Та пачка покищо зістанеться. Не маю вказівок, куди її передати. Мушу дістати вам якесь убрання, щоб перебраним перетранспортувати через небезпечні місця. (Виходить.)

ЯВА 7.

Яструб:—І мені треба б забіратися звідсіля.

Студентка:—Куди підете самі? У вас і шапки немає...

Яструб:—Пусте... Зайду до знакомих.

Студентка:—І нарветесь на поліцію. У сусідніх кварталах певно ще пошукують за вами. Ольга певно підшукає вам місце. (Кроки.) Хтось іде до нас.

Яструб (кладе руку в кишеню.) Я готовий. Хай йде. (Стукіт.)

Студентка:—Прошу. Хто там?

Голос:—Це я.. Ковальченко. (Входить.)

ЯВА 8.

Ковальченко:—Добрий вечір вам. (До Яструба.) Добрий вечір, пане. (До студентки.) Цей добродій мені незнайомий.

Студентка:—Це мій товариш з діточих літ. Пан Микола Середич.

Ковальченко:—Приємно пізнати. (Оглядається.) Алеж і зимно у вас. Я думав зайти нагрітись... У мене такий холод, хоч собак гони.

Студентка (холодно):—Ми також живемо в недостатках, та якось миримось.

Ковальченко:—Мені трохи допомагають наші. Та брати за-помогу від таких же злидарів як і сам трохи несовісно.

Студентка:—Тож ваша дружина щось робить.

Ковальченко:—Дружина? Я розійшовся з нею від того часу, відколи вона пішла на службу другого відділу польського генерального штабу. Вона опоганила і мене, на мене тепер дивляться з певним недовірям, та й в організації перестали доручувати завдання.

Яструб:—А то чому?

Ковальченко:—Хіба я знаю? О, я забув... Мені необхідно сходити довідатися, що з Млинаренком. До побачення. (Швидко виходить.)

ЯВА 9.

Студентка:—Бачили його? Його підозрівають у зносинах з поліцією.

Яструб:—А чи він знає, яке становище в організації ви обі займаєте?

Студентка:—Думаю, що ні... Хіба здогадується.

Яструб:—І мені здається, що непевний тип. Перед ним мусимо бути обережними... Прийшов, подивився, хто є і назад.

Студентка:—Хіба я піду й підгляну, куди він пішов. Може

його підслала поліція? (Нашвидко одягається.) Щоб з очей не стратити. (Пише картку і кладе на туалетному столику.) А це для Ольги, коли б вона швидко вернулася, бо я не знаю, як довго забарюся. (Виходить.)

ЯВА 10.

Яструб (сам):—От так становище! Господині забралися, а мене зіставили самого, роби що хоч... Тяжка доля "птаха". Вічно бути на сторожі, вічно перебіратися з місця на місце. І залізна воля не видержалаб. Та щож. Людці погодились з ворогом, закінчують освіту, дипломавані становища здобувають, а для нас, птахів, зісталася боротьба... Може і загинути прийдеться... Хіба не зуміємо? Але оте вічне напруження впливає на нерви... (Кроки.) Що за біда, знову хтось іде... А тут і сховатися немає де... (Вбігає задихана Ольга.)

ЯВА 11.

Ольга:—Втікайте, товаришу, знову йде поліція.

Яструб:—Втікати? Та кудиж?

Ольга:—Ось вам шапка! (Надіває.) Втікайте цими дверми. Ще проховзнетеся через подвіря, а там через частокіл на проулок... Швидше!

Яструб:—А ви ж як?

Ольга:—Дам собі раду. Швидше. Кожна секунда дорога. (Випихає Яструба, сама відкриває шафу і бере пакунок.) А це де подінути? Хіба у брудне шмаття завинути. Може не переглядатимуть так докладно. (Відкриває шуфляду, завиває пакунок у шмаття і замикає.) Здається все... О, ще спалити лист. (Запалює.) Багато людей обтяживби, колиб його найшли. (Розтирає попіл.) Ну, а тепер прошу з ревізією. (Сідає і нібито читає. Стукіт.) Прощу! (Входять помічник комісара, поліцай, в дверях стає другий поліцай.)

ЯВА 12.

Помічник:—Маємо наказ перевести ревізію у пань... (Йде за заслону.) Ов!.. А деж подінулася хвора?

Ольга (спокійно):—Відпровадили до лічниці.

Помічник:—Ага. Добре. Що в цій шафі?

Ольга:—Убрання. Хочете подивитися? (Отвірає, поліцай перекидає і обмацує всі кишені.) Ну, що? Найшли що будь?

Помічник:—Не грайте комедії, пані. Нам відомо, що пані перехувала одного з командантів УВО.

Ольга (ніби здивована): Перехувала команданта? Ну, то шукайте, пане комісарю. Людина чейже не миш. В нору не сховалася. (Поліцай перешукує кімнату, заглядає під ліжку, за шафу і під шафу.) Нічого немає?

Поліцай:—Нема.

Ольга:—То шукайте ще!

Помічник:—А що в тій шуфляді?

Ольга:—Подивіться. Там ношене білля, то що. (Помічник переглядає книжки, а потім папери у скринці стола. Поліцай переглядає скриньки в шуфляді одну за другою.)

Поліцай:—Тут і справді жіноче білля (Полапав нехотя.) Нічого нема.

Помічник:—Гм... То дивно. Ми певні, що пані перехувала потрібного нам чоловіка.

Ольга:—Ви ж шукали його! Найшли? (Поліцай оглядає туалетний столик, завважує папірець, дивиться і кладе на столик, подумавши знову бере і подає помічникові.)

Поліцай:—Тут якась картка, пане комісарю. Писана по русінські.

Помічник (читає):—Заходив К. на відвідини. Йду за ним. Я. поінформований, зістає в кімнаті. О. (До Ольги.) Пані скаже мені і тепер, що товаришка пані відпроваджена до лічниці?

Ольга:—Наколи не вірите, можете довідатися.

Помічник:—Вірю, пані, вірю... Ха-ха-ха! Але збирайтеся з нами.

Ольга:—Ви арештуєте мене, пане комісарю?

Помічник (затирає руки):—О ні, пані. Просто хочемо від вас деяких пояснень. То все.

Ольга:—А чи не моглаб я дати пояснення завтра? Урядкування в команді поліції тепер вже все одно немає...

Помічник:—О, ні, пані. Ви підете з нами. Дуже мені прикро робити вам неприємність, та... знаєте, служба... обовязок. Пані дасть пояснення, щодо осіб, згаданих у цій картці та вернеться і буде спокійно спати. А так, будете думати, нервуватись... Одягайтеся, пані. Я хочу заощадити вам клопотів... (Наказуючо.) Постерунковий нехай перегляне все докладно, в тих шуфлядах. (Поліцай переглядає всі шуфляди і находить пачку.)

Поліцай (зрадівши):—Тут щось є!

Помічник (важить пачку): Ого! Щось тяжке! Що тут, пані?

Ольга (з вдаваним спокоєм):—Не знаю. Це може моєї товаришки.

Помічник:—Далі в ліс, більше дров... Погано, пані, погано. Забіраємо це з собою. А ви, пані, одягайтеся.

Ольга:—Вже пізний вечір. На поліційну команду тепер я не піду.

Помічник (лицемірно-ласкаво):Хіба пані вважає, що в поліції служать якісь звірі в людській подобі? Ми такі ж люде як і ви, може у нас поняття про честь і гуманність трохи ширші, та теж ми сторожі суспільної безпеки. І коли не маємо доказів проти одного, підозрюємо всіх. Але підозріння часто зникають і ми ще перепрошуємо невинно задержану особу. Одягайтеся!

Ольга:—Сказала вам, що вночі на поліцію не піду. Прийду завтра рано. Про поліційну команду ходять страшні слухи.

Помічник:—А, страшні слухи... Це все видумки. Польща культурна, християнська держава, а не якась азійська сатрапія. Ну, та й поліційний арешт в одному будинку з судом. Не бійтеся! Що до вас, ми ж проти вас не маємо найменших доказів, лише деякі підозріння наводять ота записка та пачка, якої ви зрікаєтеся. Отже, ходить нам лише про пояснення. Одягайтеся!

Ольга:—Не піду!

Помічник (злобно):—Ну, що значить “не піду”? (До поліцає в дверях.) Зараз покличте поліційну таксівку, а ми уберемо паню. (Ольга пручається, кричить.) Не кричіть, пані, ніхто не почує. Коли кричатимете, маємо спосіб заставити вас мовчати. Бачите? (Показує кнебель. Поліцає і помічник одягають Ольгу.) А щоб в дорозі вам не стрілило до голови втікати, то наложимо “бранзольки” на ваші руки. Вони делікатні, дамські. (Заковує.)

Ольга:—По якому праву ви мене арештуєте?

Помічник:—Для поліції права не писані. Ми самі право. (До поліцає.) Ви з двома другими заждете на товаришку пані і арештуєте її.

Поліцає:—Розказ, пане комісарю!

Помічник (виводить Ольгу. В сніях):—Гей! Тримайте цю пачку. Та глядіть, не згубіть. (Поліцає вигідно розсаджується в кріслі.)

ДІЯ ТРЕТЯ.

Канцелярія поліційних арештів. Столи, крісла, лавка для арештованих, кілька дверей, одні на коридор, другі до кімнати тортур, протилежні їм до судових заль. На столах приладдя до писання, телефон і електричні проводи.

ЯВА 1.

Комісар (говорить по телефону):—Кажете втік? Вихов-знувся з рук? Вислати поліційну резерву на розшуки. Обсадити всі виходи з міста. Що? Повідомлення до других поліційних команд буде вислано негайно. По місті перевести ревізії. Чейже він не заповся під землю. Але швидше! Про виконання наказів мене негайно повідомте. (Кладе слухавку.) Ну, і спритний народець, оті терористи. Вже майже був у руках і на тобі. Зник, звівся, як камфора.

Пол. писар (пише):—Десь у тутешніх русинів сховався, пане комісарю!

Комісар:—Без сумніву. Спритна це шельма. Я не заспокоюся доти, доки не матиму його за ґратами. Це один з головних командантів отієї УВО. Чомусь всі напади терористів в'яжуться з його іменем. Очевидно, що в кожному нападі він приймає активну участь, або вони провадяться по його плану і вказівкам.

Пол. писар:—Раніше чи пізніше скрутимо йому голову.

Комісар:—Розуміється. Аби ми попали на їх слід. А тоді по ниточці і до клубка доберемося.

Пол. писар:—Ненавиджу я їх, отих гайдамацьких ворохо-бників. Вимордувавби здається всіх. Саботують, нападають на урядників, бунтують спокійний руський "людек". А за них страдають безвинні.

Комісар:—Гм... Не вдавайтеся в ілюзії, пане пшодовнику. Отой, як ви кажете спокійний руський людек заріза-вби нас без

ножа, коли б мав змогу. А та невлонима УВО ще більше розбурхує їх ненависть. Поки не зліквідуємо УВО, доти не буде спокою в краю, ну і наш стан в Малопольщі дуже а дуже непевний.

Пол. писар:—А спробувати розложити УВО з нутра, пане комісарю? Маю добрий досвід в підпільній революційній праці ще з царських часів, і смію твердити, пане комісарю, що це найбільш раціональна метода. Посіяти розклад і недовіря до проводу.

Комісар:—Але як?

Пол. писар:—Дуже просто. Післати наших довірених людей. Щоб вони здобули там довіря, на це треба часу від кількох місяців до року, ну та й треба дати йому змогу виконати пару вдатних атентатів, для закріплення того довіря в членів, зате певніше можемо рокрити провід і зліквідувати, а рядове членство і само розпорошиться.

Комісар:—Коли потреба вимагає, мусимо дати в офіру і своїх людей. Але вони обережні. Посилалося вже не мало наших агентів в їхні ряди, та ні один з них не вернувсь, за тиждень два знаходили вбитого. Нічого не порадино. Мусимо вхопитися інших метод. Від увязнених мусимо всіма способами здобувати інформації. Коли не вдасться по доброму, здобуватимемо муками. До річи... Чи полковник Млинаренко дав які позитивні зізнання?

Пол. писар:—Найменших. Вперся ні й ні.

Комісар:—Пробували допитувати?

Пол. писар:—Не відважилися. Всеж таки освічена людина, інтелігент, а до того, як не як, а полковник та й в літах людина.

Комісар:—Дурниця. Гайдамацький полковник! Хіба ж у них була колись армія? Просто банда розбишак, що мордувала польський люд.

Пол. писар:—Ні, пане комісарю. Їх очайдушна боротьба з нами мені все таки імponує.

Комісар (глузливо):—Ну певно! Пан же революціонер, ідеаліста! Та балачки на бік. Треба буде взятися добре за того полковника.

Пол. писар:—Як треба, то треба. Візьмемося за нього ще цієї ночі.

Комісар:—Коли нічого не перешкодить. (Входить помічник, два поліцаї і вводять Ольгу.)

ЯВА 2.

Помічник (рапортуює):—Мельдюю послухно свій поворот з ревізії. Я затримав паню Басарабову, підозрілу в зв'язках з УВО.

Комісар:—Ага! То та пані? Підойдіть но, пані, сюди. (Ольга підходить.) Прощу сідати. (Підсуває крісло. Ольга сідає. Помічник подає комісареві почку і папірець.) А це що?

Помічник:—Знайдено в помешканні цієї пані.

Комісар (розкриває пачку):—О, тут цілий арсенал.. (Виймає пару револьверів, коробку набоїв і відозви.) Найновіші відозви УВО... Ого... Гратулюю панові комісареві. Приарештували важного птаха. (До Ольги.) Звідкіля це все взялося у пані?

Ольга (спокійно):—Не знаю. Не маю найменшого поняття.

Комісар:—Не знаєте? А може пані забули, то пригадають. Пані будуть добрі розповісти нам все по правді тай підуть спокійненько до дому. Дамо пані хвильку до надумання. (Сверлує її очима.) Ну?

Ольга:—Мені немає чого надумуватися.

Комісар:—А може пані голодні? Я прикажу принести перекуску. Пані не повечеряли нині по нашій вині... Гей, принесіть там кави і перекуску.

Помічник:—Можна звільнити постерункових, пане комісарю?

Комісар:—А певно, певно... Ідіть панове відпочивати. (Поліцаї виходять, з поліцаїв вносять на таці перекуску і також виходить.)

ЯВА 3.

Комісар:—Прощу. (Підсуває тацу.)

Ольга:—Не турбуйтеся, я не прийшла до вас у гості.

Комісар:—Але прощу, прощу. Перекусіть та надумайтеся, може нам щось скажете.

Ольга:—Не маю що надумуватися. Думаю, що мене арештували безправно.

Комісар:—Як ні, то ні. Пане пшодовніку. Спишіть там генералії з пані. (Говорить потиху з помічником.)

Пол. писар:—Імя і назвище пані?

Ольга: Ольга Басарабова.

Пол. писар:—З дому?

Ольга:—Левицька.

Пол. писар:—Літа?

Ольга:—Трицять один

Пол. писар:—Стан і зайняття пані?

Ольга:—Вдова сотника. артилерії, заняття—студії.

Пол. писар:—Карані судово?

Ольга:—Ні.

Пол. писар:—Де пані проживає?

Ольга:—При Шосейній вулиці.

Пол. писар: Народність пані?

Ольга: Українка.

Пол. писар:—Готово, пане комісарю.

Комісар:—Готово? Добре... А тепер хай пан протоколує все, що пані Басарабова буде говорити. (Писар записує в протокол генералії.) Ось, що пані. Мусите признатися, звідкіля і кому призначені ці револьвери та відозви і чому вони були сховані якраз у вас та про яких К. і Я. писала ваша товаришка, інакше будете замкнені на ніч в одиночку... Отже, вибирайте.

Ольга (спокійно):—Я нічого не знаю. Протестую проти безправного арештування і коли мене не відпустите, буду голувати.

Комісар:—Ха-ха... Не страшно, пані. (Ходить.) Не будемо гратися в піджмурки—це безцільне і до нічого не доведе. Нам аж надто добре відома роля пані в УВО, відомо і те, що пані нераз переховувала у себе членів УВО, зброю, літературу і перевозила це все по призначеним адресам. Повторюю, це все нам дуже добре відоме з певних джерел. Ходить нам про те, щоб ви добровільно виявили нам все, що знаєте, ну тай членів, а ми вас звільнимо і не чіпатимемо більше. Згода?

Ольга:—Я нікого не знаю. Чи можу я стягати підозріння на невинних людей?

Помічник:—Пані є доброю артисткою, та нас не проведе-те. Скажіть нам, хто це такий Яструб і що він нині робив у вас?

Ольга:—Не маю поняття. З ніяким Яструбом я не знайома. А що він за один?

Помічник:—Не знаєте? Ну, так я вам скажу. Пан Яструб це один з вищих командантів УВО. Його пізнали нині як інспі-ратора багатьох виступів і коли за ним гналась поліція, він схо-вавсь у вас.

Ольга:—Ви ж самі його шукали.

Помічник:—Шукав. Признаюся, що ви мене вивели в поле. Одначе тоді я не знав ще про вас того, що знаю тепер.

Комісар:—А, що там. Питаю вас в останнє. Признаєтесь, чи ні?

Ольга:—Не маю в чому признаватися.

Комісар:—Ех, ви, революціонери. Де ж ваша революційна честь, де амбіція? Шкодите, боретесь з нами, це я розумію... Чому ні? Адже кожному хочеться слави, що ось, мовляв, я борюся за національну справу, за визволення свого народу з під панування чужинців. На вашому місці і я бувби такий. Розумію дуже добре. Але кожний чесний борець за волю, коли вже попався в руки ворогам, скаже гордо:—Так, я робив те і те, я зробив, карайте мене, як хочете, я не каюся... Ну, поведіться як герой, як дійсний борець. А ви? Ваша організація не так вже і шкодить нам, в нас же сила... Ну, убете ви одного урядника—на його місце є сотки, ушкодите дорогу, побудуємо знов за стягнені з ваших батьків податки... Нам не пошкодите. Але ви, шкодите потихеньку, а коли попадетесь, то знаєте лише два слова: ні і не знаю... Чи таке поступування гідне дійсного героя-революціонера, героя-лицаря? Подумайте самі...

Ольга:—Отож то й є, пане комісарю. Коли б я була революціонеркою, то так і вчинилаб. Але бачите, я звичайна жінка. Поза студіями мене світ не обходить.

Помічник:—Говоріть це не нам, а малим дітям, може повірять. Нам відомо, що ви є куреркою Крайової Команди УВО. Признайтеся, так чи ні?

Ольга:—Ні.

Комісар:—Ех, пані, пані... Через діяльність УВО терпить багато цілком невинних ваших же співгромадян. Чи ж вам не жаль жінок і дітей, не болить вас їх нужда і злидні, коли батьки їх і чоловіки роками караються по тюрмах? Не жаль вам, коли цілі села катуються карними експедиціями за вбитого членами УВО якого будь поліцяя? Кожна думача людина повинна б помагати нам зліквідувати цей небезпечний для вас же самих рух, щоб вже раз завівся лад і спокій та братське співжиття поміж народами польським і руським. Ну, я розумію молодь. Начитається козацьких повістей тай уроїть і себе козаком, борцем за права покривдженого люду, борцем за Україну, але ж ви? Ви ж уже розсудна інтелігентна жінка і не можете зрозуміти, що за вибрики кількох шибайголов терпить ваш загал? А по друге. Ви ж прибули по війні з Австрії не мавши польського підданства, але Польща, великодушно, як рідна мати, дала вам захист і притулок, невже будете такою невдячною супроти матері-вітчини? Говорю щиро...

Ольга:—На щирість відповім і вам щирістю, пане комісарю! Дуже гарно розумію вас і всі ваші вмовлювання. Але ви

дещо призабули і я наслідуюся вам пригадати. Я родилася тут і виросла, тут в Галичині родилися і вмірали мої діти-прадіди вже з давних часів. Тим самим мое місце тут, чи хоче того Польща, чи ні. Я живу серед свого народу і на своїй землі... Братерське співжиття кажете? Пан комісар забув одну польську поговорку:—Як свят святем не бендзе поляк русінові братем—і те братерство виявилось в гнобленні, насильствах і катуванні того народу, до якого і я маю честь належати. Ви забули, або не хочете знати історії. Забули, що поміж українським і польським народами від віків ведеться запекла кривава боротьба. Вона то вщухає, то зривається з більшою силою, але скінчиться лише тоді, коли ви заберетеся від нас, коли в нас буде своя суверенність і влада. Ця ідея вела в бій з поляками колишнє козацтво, вона заставляє нас боротися з вами і тепер. Покищо ви щасливіші, за вами світ, за вами потужні держави, яким ви платите зрештою добрами Українських Земель, та так завжди не буде.

Комісар (глумливо посміхається):—Ну, пані відчитала цілу лекцію. То мені боротьба! Русіни, чи як ви зовете, українці, завжди жили в тісній приязні з поляками. Чи мало русінів прийняло польську мову, польську культуру. А ви про якусь боротьбу згадуєте. Вперше чую. Ха-ха-ха!

Ольга:—Хіба вже забули 18 і 19 роки? Забули, що ви змушені були воювати цілий рік з незасібною українською армією і терпіли поразки? Забули 22-ий рік, коли Галичина збойкотувала ваші вибори до сейму? Чи ці прояви народньої ненависти до всього польського також належать до братерського співжиття?

Помічник:—Немає що розводитися, пане комісарю! (До Ольги.) Тут наша сила і право. Хочете самостійної України? За Збруч, до комуністів! Там добивайтеся України. А тут Польща, одна суцільна Польща! Зрозуміли,

Комісар:—Ми обходилися з вами по людськи, та можемо показати й інше обходження! Ви в наших руках!

Ольга:—Знаю, що в ваших. Знаю і те, що ренегат Вишневецький був найгіршим катом власного народу.

Комісар:—В наш город камінці... Так, так, пані... Ми по вашому хай і ренегати... Але ви виявили своє правдиве обличчя! (Затирає руки.) Поплатилося з вами дискутувати! Чейже тепер пані не буде заперечувати, що не є членкою тієї славної організації, що то взяла собі за мету відорвати Галичину від поль-

ської держави. Га? Признайтеся, пані! Прошу вас, бажаючи вам добра!

Ольга:—Щож, коли маєте підозріння, збирайте докази! Цю справу суд вирішить. Суд може таки ще руководиться якимись законами, а не поліційним самоправством.

Помічник:—Докази? А ось! (Показує на пачку.) Докази аж надто наявні.

Ольга:—Ці докази можуть бути вжиті так само проти поліції, як і проти мене. Може поліція це все підкинула навмисно, бо ревізія відбувалася без сторонніх свідків! (Комісарі вирячили очі.)

Комісар:—От тобі і раз! Чому не було сторонніх свідків при ревізії?

Помічник:—Було два поліцаї.

Ольга:—Поліцаї не будуть свідчити проти свого зверхника. Можуть навіть присягнути фальшиво, задля куска хліба.

Комісар:—Ви записуєте, пане пшодовніку?

Пол. писар:—Так, пане комісарю.

Комісар:—Гм... Ні... Чи—все одно. Пані підпише своє зізнання.

Ольга:—(читає).

Комісар:—Можете не читати! Там записані лиш ваші власні слова!

Ольга (скінчивши):—Цих зізнань я не підпишу. Вони сфальшовані.

Помічник:—Пан пшодовнік дуже точний протоколянт, пані. Може пані вже забула те, що сама говорила? У жінок пам'ять коротка.

Ольга:—Другому кому говоріть! Тут записано, ніби я добровільно зізнала, що належу до УВО і визнаюся на всіх організаційних справах. Коли я це зізнавала?

Комісар:—Але ж пані належить?

Ольга:—Так докажіть мені, що належу і не фальшуйте моїх слів.

Помічник:—Так пані не підпишуть зізнань?

Ольга:—Ніколи. Чи ви подібних методів вживаєте завжди? Щож, ціль оправдує засоби... Та де ж та ваша лицарська честь, про котру трубите на весь світ?

Комісар (злючо):—А, до чорта! Переночує в одиночці зо щурами, то завтра буде більше згідлива. Як бачу, обходитися з панею по шляхоцьки не поплачується. Побачимо, що скажете завтра. Гей там! (входить поліцай.) Відведіть цю паню

в одиночку. Хай там трохи подумає. (Поліцай грубо підводить Ольгу.)

1. поліцай:—А ну, пані, ходіть до наших апартаментів! Там відпочнете собі в прохолоді в смердючому повітрі.

Ольга:—Я й не сподівалася людянішого відношення від польської поліції. (Поліцай виводить Ольгу.)

ЯВА й.

Комісар:—Ну?

Помічник:—Запекла! Та як посидить добу зо щурами, трохи попустить. У тій темній шурівні і мужчини за дві-три години прохали і підписували все, що їм не піддалиб. Виспіває і вона все, що знає... Чи ж вона булаб сильніша від мужчин?

Комісар:—Побачимо! Де Ковальченко?

Помічник:—Висліджує з агентами Яструба.

Комісар:—Гм.. Кепська справа! (Ходить.) Як би то винудити ці зізнання? Налягають з Варшави! Треба ж показати, що ми щось робимо.

Помічник:—Поліційним способом. Інакшої ради не маємо!

Комісар:—Але це жінка! До того і суд за дверима. Крики буде чути на вулицю.

Помічник:—А пси?

Комісар:—Ідея! Розпорядіться, щоб на завтрішній вечір було всьо готове. Мусимо бути приготовані на найгірші можливості, а зізнання винудимо. Вона знає без сумніву всіх чільніших провідників і мусить нам їх виявити. Мусить...

ЗАСЛОНА.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Останова та сама. Вечір третього дня.

Комісар (подернервований):—Ну, і нічого?

Помічник (також):—Чорт, а не жінка! Яких вже мук їй не завдавали! Припікали гарячим залізом, били шомполами, підвішували, лили оцет в ніздрі, але то все до нічого.

Комісар:—Мовчить?

Помічник:—Мовчить! (Розводить руками.) Хіба спробувати сугасти повивертати?

Комісар:—Спробуем... А ну, приведіть її сюди! (Помічник виходить.)

ЯВА 2.

Комісар:—Чорт, а не баба! Звідкіля у неї та сила взялася? Мучити далі? Може здохнути, а тоді раніше чи пізніше виявиться, що її замучено в поліційних арештах. І так вибредуємося перед її ріднею. Але я мушу добути зізнання, мушу! Або згине, або викаже всіх, кого знає. (Два поліцаї вводять скатовану Ольгу Басарабову і саджають на крісло, вона падає на долівку.)

ЯВА 3.

Комісар (дивиться):—Ну, і треба вам того було? Може тепер будеш говорити? Будеш говорити, ні? Підведіть її! (Поліцаї підводять, Ольга не дає ознак життя.)

1. поліцай:—Вона зімліла, пане комісарю!

Комісар:—Зімліла? Винести і облили добре водою! Прочуняє! Та швидше! (Поліцаї витягають Ольгу.)

ЯВА 4.

Помічник:—А може дати цьому спокій, пане комісарю? Хай прийде до сили!

Комісар:—Смійтеся, пане комісарю. Наколи не добудемо зізнань тепер, то пропало! Пізніше буде ще завзятіща!

Помічник:—Але суд під боком. Обвинувачуватимуть нас у вбивстві?

Комісар:—Суд у всьому йде на нашу руку. Чейже ми всі урядники одної держави.

Помічник:—То чому ж суд забороняє вживати тортур?

Комісар:—Ізза публичної опінії. Чейже нікому не вигідно, щоб світ довідався про катування в'язнів у польській республіці. Судова влада, відома річ, категорично заперечує катування, та я маю таємний дозвіл допитувати так, як лише вважаю потрібним. Отже маю вільну руку. Але це вперта шельма! (Вбігає 3. поліцай.)

ЯВА 5.

3. поліцай:—Пане комісарю! Прийшла рідня арештованої Басарабової. Мають дозвіл на побачення! Впустити їх?

Комісар (думає):—Впусти! (Поліцай виходить.) Побачать вони її як свої вуха!

ЯВА 6.

Помічник:—Щож маємо їм сказати, пане комісарю?

Комісар:—Не турбуйтеся! Я знаю, що казати! Комуністка, і таке інше. Знаєте?

Помічник:—Розумію! Арештована за комуністичну пропаганду. Ще дещо придумати!

Комісар:—Отож! Ідуть... (Спокійно розсаджуються і роблять вигляд, що пильно зайняті. Входять чоловік і жінка, з кошиками, або пакунками.)

ЯВА 7.

Чоловік:—За дозволом прокуратора приходимо відвідати арештовану Басарабову.

Комісар (бере дозвіл):—Прокуратор не мав права давати дозвіл. Слідство провадить поліція, а не прокуратура.

Жінка:—Пане комісарю! Скажіть будь ласка, за що Басарабова арештована? Прокуратор не міг нам сказати.

Помічник:—Це таємниця. Поки не скінчимо слідства, не можемо сказати.

Чоловік:—А де ж вона сама? Чи можна її побачити?

Комісар:—Це виключене!

Жінка:—Але чому, пане комісарю? Невже над нею тяжить якесь тяжке обвинувачення?

Комісар:—Так же, пані! Хоч це і таємниця, та я не буду від вас ховати. За нею тяжить два обвинувачення: політичного характеру і кримінального.

Чоловік:—Кримінального? Це неправда!

Комісар:—Правда! Невже панам не відомо, що ваша родичка була у тісних зв'язках з комуністичною партією? Ми маємо переконуючі докази.

Жінка:—Неправда. До комуністів Ольга ставилася ворожо. Це підступна клевета.

Помічник:—Не клевета, пані. Та певно, загально прийнято у нас не вірити поліції. А що ви скажете, що ваша родичка була співучасницею у гандлі дівчатами? Це по вашому також клевета?

Чоловік:—Зрозуміло, що клевета, видумана може самою поліцією. Ми домагаємося побачення з нею!

Комісар:—Сказав вам раз, що це виключене. Не перешкоджуйте нам в зайняттях.

Чоловік:—Ми вдамося до Варшави з зажаленням. Ще настільки маємо впливів!

Комісар:—Можете, панство! Але цікаво, як панство побиваються за якоюсь комуністкою, гандляркою живим товаром. Чи панство з нею в спілці? (Долітають тихі стогони, чоловік і жінка прислухуються.) Можете зіставити принесене, ми передамо арештованій. (З катівні входить поліцай.)

ЯВА 8.

2. поліцай (не завваживши чоловіка і жінки): Вже опритомніла, пане комісарю!

Чоловік (зривається): Хто там? Може Ольга? (Хоче йти до катівні, поліцай задержує, відштовхує від дверей.)

Комісар (з вдаваним спокоєм):—Ха-ха-ха! Думаєте, що там когось б'ють? Польська поліція нікого не катує, навіть найгіршого злочинця, з'ятяйте собі. А це там просто, арештована випадково молода дівчина. Зо страху стратила притомність. коли її привели сюди. Її там прочуняли і зараз звільнимо. А тепер прошу залишити нас.

Чоловік:—Ми хочемо бачити ту дівчину. Заждемо! (Сідає.)

Комісар:—Поліційна команда не є місцем для висиджування. (До поліцая.) Вивести їх!

2. поліцай (підводить чоловіка і жінку):—Прощу вийти! Заждете собі на вулиці! (Випихає їх.)

ЯВА 9.

Комісар (до поліцая):—Ти псякрев, осле один! Осліп, чи що? Не бачив цивілів! Кричить на все горло. Що булоб, наколиб цивілі довідались, що стогне їх збита родичка? Га!?

2. поліцай:—Прощу вибачити, пане комісарю!

Комісар (злісно):— Вибачити. На що очі маєш? (По хвили.) Введіть сюди арештовану! (Поліцай іде до катівні, по хвили вводить Ольгу і саджає на кріслі.)

ЯВА 10.

Помічник (ніби з жалем дивиться на Ольгу): Бачите, пані, до чого довела вас ваша впертість? І дарма! Ваші товариші на допитах обтяжили вас, а вони добре ознайомлені з вашою діяльністю. Ваша роля в організації доказана. Нам ходить лише про те, щоб ви виявили всіх відомих вам членів і тим самим злагіднили вирок кари над собою. Говорю вам зо щирого жалю до вас, як рідний брат. Дайте нам імена! Ручаюся вам словом чести, що ще нині звільнимо вас, вилікуємо і поможемо виїхати за кордон, коли не схочете перебувати в межах Польщі.

Ольга (говорить слабо):—Не знаю нікого... Сказала ж вам!

Комісар:—Неправда, пані! Курерка організації знає найбільше членів. В останнє питаюся: Виявите, чи ні?

Ольга. Колиб я і знала членів УВО, то не виявилаб їх ні одного. І їх чекалиб такі ж муки.

Комісар:—Це також признання! Ви вперлися на своєму, а ми кажемо, що таки змусимо вас виявити всіх, кого знаєте. Перебуті вами муки, то ще жарти в порівнанні з тими, що ми для вас наготовили

Ольга (сильно):— Я знаю, що мене жде, бо знаю поляків і своїх ренегатів. Думаєте змусити мене муками? Пробуйте! Коштом життя і мук соток я не хочу окуплювати своє життя. Я згину, по мені прийдуть другі. Та вам не вбити нашої ідеї, нашого бажання бути вільними. Кожня мука, кожний стогін ка-

тованого вами українця відплатиться колись на вас і ваших дітях. Катуйте, мучте, заповнюйте свої тюрми українським народом, гнобьте його, але... наших потуг, наших змагань до волі не зломите. Це кажу вам я, жінка, дочка поневоленого народу. Ви маєте владу над моїм тілом, можете замучити мене, та духа могого не опануєте. Я й тепер вам уже небезпечна. Ви скатували мене, скалчили і знаю, що не випустите звідсіля живою... Знаю і не жалую життя. Мій труп послужить могому народові ще одною шаблinoю до осягнення вершка і мети нашої боротьби з вами, волі.

Комісар (зачудовано):—Ось як! (злісно.) Побачимо, хто кого пересилить! Але пані не така вже скатована, як виглядає. Кажу вам признайтеся! Бо завдамо вам таких мук, що і пеклові страшно стане!

Ольга:—Я готова на найгірші муки. Більше від мене не почете ні слова!

Помічник:—А, що витрачувати слова на пусто. Відвести її до камери.

Комісар:—Ні, продовжуймо допит. Привяжіть ту паню до крісла! (Поліцаї привязують. Злобно.) Побачимо, чи тепер не заговориш! Побачимо! (Витягає електричний провід з роздвоєнням для голови.) Це гарна штучка! Попробуємо!..

Помічник:—Електричний ток спричинить смерть, пане комісарю!

Комісар:—Не бійтеся! Ми лише трохи! (Закладає проводи в уха Ольги і пускає ток.) Ну що? Тепер може таки признаєшся? (Лице Ольги викривлюється, поліцаї держить її голову нерухомо.) Будеш говорити, чи ні? Гайдамачка проклята! (Штовхає. Ольга стає недвижна.) Що? Знову зімліла? Води! (Поліцаї пускає Ольгу, вона схильюється без ознак життя, проводи випадають з вух. Поліцаї приносить води, хоче влити в уста, та не може розщипити зубів. Комісар неспокійно ходить по кімнаті.)

2. поліцаї:—Здається нежива, пане комісарю!

Комісар (кидається):—Нежива? Не може бути?!

Помічник (підходить, бере руку, потім прислухується до биття серця.) Так. Нежива! Електрична струя вбила її.

Комісар:—Біс її бери! Здохла, так туди їй і дорога. Шкода! Праця пішла на марно.

Помічник (нервовий):—Як ми затаїмо її смерть, пане комісарю? Рідня буде домагатися, довідається світ!

Комісар:—Ну, світ! Кого це обходитиме, де поділася якась

жінка! Та.. Ми найдемо викрут. (Думає.) В котрій камері вона сиділа?

Помічник:—В сім'ї!

Комісар:—Затягнути її туди і повісити.. З її убрання зробити мотуз.

Помічник:—Ага! Розумію! Сама повісилась!

Комісар:—А певно! Завтра рано посвідчить лікар! (До поліцая.) А ви забудьте це. Памятайте, Басарабова сам повісилась! Інакше! (Показує револьвер.) Бачили? На днях авансуєте на пшодовніка.

2. поліцай:—Дякую, пане комісарю! Ця тайна піде зо мною в могилу...

Комісар:—Тотож! За працю дістанете п'ятьсот злотих нагороди!

2. поліцай (витається):—Дякую, пане комісарю! Рад служити ойчизні!

Помічник:—Скоріше затягніть її до камери. Гей! (входить 1. поліцай.)

Комісар:—А ви, пане комісарю, догляньте, щоб все було в порядку. Щоб і комар носа не підточив.

Помічник:—Будьте спокійні, пане комісарю! Справа буде чиста! (Поліцаї витягають Ольгу.)

Комісар (сам):—Шкода! Змарнувалась праця! І чорт її знав! Стільки катувань видержала, а тут на... Засильний ток пустив! Шкода! А колиб розкрив оту прокляту УВО, на інспектора авансувавби. Пропало! Треба братися за других. (Дзвінок телефону.) Трудно! Коли ця жінка така завзята, то якіж у тій УВО мужчини? Ще більше десь запеклі. (Дзвінок.) Ну, що там? Гальо! Так команда політичної поліції. Що, що? Поліційний аспірант прикомандирований до помочі? Саме в час! Дуже добре! Зажду, зажду на нього! Прибув з Варшави? То добре... Ту не матиме звязків і пильно працюватиме... До побачення! (Кладе слухавку, ходить.) Десь добра собака той аспірант, коли прислали сюди аж з Варшави. Та... Мені потрібно добрих помічників, цей мій помічник щось мякотілий. Мушу все виконувати сам. (Входить 3. поліцай.)

ЯВА 12.

3. поліцай:—Пане комісарю! Прийшов прикомандирований офіцер поліції, бажає відрекомендуватись вам!

Комісар:—Проси! (Поліцай виходить, комісар проходиться по кімнаті, по хвилі входить Крук в убранні поліційного

офіцера.) А!.. Поне аспіранте! Мене вже повідомили про вас телефонічно!

ЯВА 13.

Крук (салютує): Мам зашит пшедставиць сен пану комісарю! Аспірант Варшавського оддзялу політичного поліції паньствовай Францішек Яцковскі, пшидзельони до Львувського оддзялу політичного!

Комісар:—Приємно пізнати, пане аспіранте! Комісар Кайдан! (Подають руки.)

Крук:—Дуже радий, що служитиму під зверхністю так здібного офіцера і відомого патріота, як пан комісар! Чув про пана немало в Варшаві. Ось мої легітимації і розказ приділу, пане комісарю! (Подає.)

Комісар (вдоволений переглядає):—Добре, пане аспіранте! Пана рекомендують як здібного поліційного старшину, що не боїться ніякої праці. А тут праці з отими українськими терористами, кажу вам! Рук не вистарчає!

Крук:—Справимося з усіма, пане комісарю! Даю вам слово. Я вже маю добрий досвід у виловлюванні терористів.

Комісар:—Але то завзятці, пане аспіранте! Гинуть на допитах, а нічого не скажуть. Ось, нині одна жінка згинула! (Крук хвилю змішаний, комісар не завважає.) Така вперта шельма! Знаємо від вивядовців, що була куреркою УВО, але...

Крук (з нервовим сміхом):—Дамо раду, пане комісарю. Не мине і півроку, як всі ці терористи будуть вилежуватися в наших казематах. Але... Я ще голодний... Мушу йти вечеряти та й за нічліг треба постаратися.

Комісар:—І я піду з вами. Ви ще з містом незнайомий. (До дверей.) Поне комісарю! Чи все вже готове?

Голос полічника:—Все в порядку!

Комісар:—Добре... (До Крука.) То ходім, повечеряємо разом у мене. (Виходить.) Познакомлю вас з моїм помічником і зо своєю жінкою.

ЗАСЛОНА.

ДІЯ П'ЯТА.

Останова та сама, через кілька місяців.

Комісар:—Ну, пане аспіранте, GRATULUЮ вам! Зараз видно наслідки вашої праці! Скрізь провадяться облави на терористів, агентура працює продуктивніше. Тільки... Будьте уважні! Ці українці спритні шельми! Тут не одного вже зо світу змели. І за вами десь певно слідять. Бережіть життя...

Крук:—Мое життя, пане комісарю?! Воно належить до вітчизни!

Комісар:—Так, але жити багато приємніше, як гнити в землі. Та й здібності ваші потрібні для тієї ж вітчизни. Ви ще зробіте для неї багато користи. Тож не наражайтеся.

Крук:—Певно, вовкам в пашу я не полізу. Але часом обставини заставляють наражувати і життя. Треба ж давати приклад для поліцаїв.

Комісар:—Щось лише довго не чути нічого про висліди нашої експедиції. Це мене непокоїть...

Крук:—Не турбуйтеся, пане комісарю! Побачите, що не нині так завтра всіх тих гайдамацьких командантів приведуть сюди скованих. Ну, не без того, може де і не вдасться виправа... Трудно все передбачувати! (Вбігає зденерований помічник.)

ЯВА 2.

Помічник (нервово):—До Перуна! Під Бялою поліція влізла в засідку...

Комісар (зривається):—Що? Вже повернулася з виправи?

Помічник:—Так. То бидло, а не поліцаї. Втікали від гайдамаків так, що і карабіни погубили.

Крук:—А може то не поліцаї!? Ви знаєте їх особисто?

Помічник:—Ні. Вони стягнені для виправи з повітів.

Крук:—Так це можуть бути і перебрані за поліцаїв гайда-

маки. Післані навмисне з фальшивими повідомленнями, щоб паніку сіяти. В своїй практиці я мав вже і такі випадки.

Помічник:—Не може бути!

Комісар:—Овшем! Чому не може бути? Гайдамачня хитра!

Крук:—Тожбо й то, що хитра! А від других відділів немає відомостей?

Помічник:—Ще нема!

Крук:—Треба допитати цих втікачів. Не може бути, щоб вони вскочили в засідку. Все упляновано так, що і один гайдамака не повинен втікти. (Входить поліцай-писар із пачкою паперів.)

ЯВА 3.

Комісар:—Давайте сюди звідомлення. (Писар дає, комісар читає, зривається.) Перуне!

Крук:—Що таке?

Помічник:—Погані відомості?

Комісар (подає):—Читайте!

Помічник (читає звідомлення одне за другим):—Невідомими особами виконано напад на постерунок. (Кладе.) Вбито команданта постерунку і захоплено зброю. (Кладе.) Спалено осаду. (Кладе.) Виконано напад на добра Пшитульсткого. (Кладе.) Розгромлено повітову команду поліції. (Кладе.) Зірвано міст. (Кладе.) А що, я не казав?! (Читає.) З невідомих причин експльодував склад амуніції. (Кладе.) Гайдамаки таки на добре взялися. Чи це не пімста? Коли так, то і нам небезпечно.

Крук:—Смійтеся, пане комісарю! Гайдамаки скрутять собі вязи. Ці незначні успіхи завернуть їм голови. Вони є частиною мого плану. Добре зірвати міст, коли його ніхто не стереже! По виступах має бути нарада їхніх командантів. Мені відомо де, і туди вже з тиждень тому післана засідка. Може тепер гайдамацькі ватажки сковані йдуть сюди. А ви так нервуетесь.

Помічник:—Алеж стільки успіхів нараз!

Крук:—Всі ті успіхи передбачені мною. Не бійтеся, панове! (Дзвінок, бере слухавку.) Так, команда політичної поліції. (До комісаря.) Пане комісарю, вас просять з інспекторату поліції.

Комісар (бере слухавку):—Що, що? Бандитських ватажків зловили? Вже тут? (До Крука і помічника.) Ура!.. Панове колеги!.. Пане аспіранте! Честь вам! Ваш план цілковито вдався, на сто відсотків! Командантів УВО арештовано. Вже відпро-

вадили сюди з інспекторату. Сюди йдуть! Ура!.. (Крук помітно хвилюється.) Ох, панове, який я радий. (Обнімається з помічником, до Крука.) Пане аспіранте! Гратуляція! (Трясе йому руки.) Пан аспірант піде тепер вгору, за місяць два комісарем буде! О, річ посполита зуміє винагородити вас!

Помічник (більше стримано):—Гратулюю, пане аспіранте! (Жме руку.) Ви, виключно ви, спричинилися до нашого тріумфу. Аж тепер в Галичині спокій настане. Честь панові!

Комісар (трохи не танцює):—Слава-а!

Крук:—Панове! Я не заслужив на гратуляції. Виконую свій обов'язок перед вітчиною, і всі сили і життя віддам в боротьбі з її ворогами.

Комісар (потирає руки):— От тепер ми з гайдамаками розправимось! Вирядимо на села карні експедиції. Без провідників те бидло піддасться, зложить зброю... Настануть жнива нашої праці! Ох, як же я розправлятимусь з тими кабанамі! Кожного підозрілого бити і бити... Показати їм оту Україну... Тут польська земля, польський люdek. Нех жие Польска... Віват!

Крук:—Пан комісар, як бачу, дуже втішився...

Комісар:—А так... Так мій пане аспіранте. (Біжить.) Гей там... Постерункові. Сюди. (Вбігають три поліцаї.)

ЯВА 4.

Комісар:—Панове! Ділюся радісною вісткою.. Гайдамацьких ватажків ведуть сюди в кайданах. Ура-а.

Поліцаї: Ура-а!..

Помічник:—І це все маємо завдячувати панові аспірантові.

Комісар:—Нех жие аспірант Яцковскі!..

Поліцаї:—Нех жие! Ура! (Хапають Крука на руки і підкидають.) Ура!..

Крук:—Досить, досить, панове... Ідіть зустрічати ліпше наших арештантів. (Поліцаї гомонячи виходять, дзвонить телефон.)

ЯВА 5.

Комісар (говорить в телефон):—Гальо... То Вандзя? Моя кохана, гайдамаків вже нема... Так, так... Зараз ведуть сюди всіх скованих. Що, що? Вечеря? Та у мене від радощів дух запірає, а ти про якусь вечерю... Ні, не прийду... Треба дати лад з тими командантами. Це небезпечні птахи. Що, пришлеш

дівчиною? Добре. Але пришли на трьох і вина побільше, горілки... Добре, добре... Завтра побачиш тих скованих пташків... До побачення, Вандзю. (Кладе слухавку.) Заждемо панове, зараз нам принесуть вечерю. Ну, й вино буде. Випемо на radoшах...

Помічник:—Розуміється, заждемо... Побачимо тих страшних гайдамаків.

Крук:—Та вони не страшні, бо ж сковані.

Комісар:—Так, так... Сковані... Але хто спричинився до цього? Польська поліція... О, польська поліція перша в світі. В Америці тій хваленій злочинця висліджують роками, а у нас раз два... Злапають мов мишей. (Ходить по кімнаті.) Ну, а тепер і на нас посиплються нагороди, аванси... І варто.. Заслужали...

Помічник:—Що не говорити, а це справа великої ваги. Я думав, що українці не пробачать нам смерти Басарабової, аж тут ось як сталося... Наша горою...

Комісар:—І буде горою. Це останні їх виступи. Ми їх покараємо так, що русіни сотки літ пам'ятатимуть і боятисьмуть і думати про відокремлення від Польщі. Нинішньою подією Галицька Малопольська навіки сполучена з корінними польськими землями.

Помічник:—Дай Боже, щоб ваші слова справдилися, пане комісарю. (В коридорі рух.) Що там? Вже привели арештованих? (Входить дівчина з кошем.)

ЯВА 6.

Комісар:—О, то вже вечерю принесли? Як маєшся, кохана? (Гладить дівчину під борону.) Але ти з кожним днем стаєш гарніша.

Дівчина:—Росту, пане комісарю...

Комісар:—Рости, рости... За який рік найду тобі гарного жениха.

Дівчина:—Е, про жениха мені ще рано думати. (Розставляючи начиння порозумівається очима з Круком.) Мені ж лише дев'ятнадцятий рік.

Помічник:—А чого ж ти закидаєш очима на пана аспіранта? Дівчата то такий товар, що лише і добрі тоді, коли молоді.

Дівчина:—Е, говоріть... Але пан аспірант також молодий і гарний хлопець.

Комісар:—Бачу, бачу, що ти до нього залицаєшся.

Дівчина:—А хочби й залицялася, то що? Хіба не можна?

Комісар:—Ну, нічого... (Дівчина розставляє пляшки і вечерю.) То прошу вечеряти. (Крук сідає лицем до дівчини, а комісар і помічник спиною.) Та поскидаймо хоч свої пояси, а то доброго апетиту не буде. Вічно так затягнені в мундурі. (Він і помічник розтягають мундурі і знімають пояси та передають дівчині.) Положи там на столі. А ви, пане аспіранте? За вечерею нема старших і молодших. Скиньте пояс.

Крук:—Це безпотрібно, пане комісарю. Я привик бути вбраним по формі.

Помічник:—Від столичного життя не відвикли. А мені револьвер вічно відтягає пояс. Жду й не діждуся, коли його зніму.

Крук:—Мені приходилося вже бачити таких поліцаїв, що по тижневі навіть паса не звільнювали. І нічого. Наша служба така, що людина мусить все бути наготові. (Коли Крук розмовляє з комісарами, дівчина маніпулює коло поясів і виймає кулі з револьверів. Крук все бачить.) Мені в одному випаді проти Мухи на Кресах Східних трохи не довелося згинути, завдяки тому, що зняв револьвер.

Комісар:—Ну, то на Кресах, а це ж у Львові. Ми тут безпечні.

Помічник:—Цікаво... Розкажіть.

Крук:—Справа була проста. Ночував у сільського старости, а поліцаї по сусідніх хатах. Вартовий заснув, а я прокинувся від криків:—Відчиняй! Не вспів хопитися за револьвер, як на мене навалилося трьох бандитів і вже пішов би на той світ, якби староста не впрохав за мене. Боявся, що колиб мене вбили, то експедиція спалилаб село. А діло було зимою.

Комісар:—Ну і чим скінчилося?

Помічник:—Ви порахувалися з ними пізніше?

Крук:—Не хотілося дітей сиротити. Мені ж нічого не сталося.

Комісар:—А, що там, хлопські діти... (Дівчина скінчила маніпуляції.)

Крук:—І серед хлопів, як ви кажете, панове, бувають дуже гарні люде і коли виступають проти Польщі, то лише з вини польського уряду та бажання визволитись зпід панування ненависних поляків. (На коридорі шамрання, стогони і кроки. Крук встає і витягає револьвер.) Тепер маємо, панове комісари отих бандитів-гайдамаків, котрих ви хотіли знищити. (Входять: Михайло, Іван і Роман в поліційних одностроях і ніби

зв'язані, Яструб і Вовк в цивільному. Комісарі швидко підпері-зуються і виймають з кобур револьвери.)

ЯВА 7.

Комісар (злорадно):—Ах, то це ті страшні гайдамацькі ватажки? Ну, аж тепер ми порахуємося з вами. Попали таки в мої руки. Сволочи! Дич гайдамацька! (Наміряється вдарити Вовка.)

Вовк:—Пане комісарю! Чейже не вдарите зв'язаної людини.

Помічник:—Хто вас за людей рахує, бидло погане. (Також намірюється.)

Вовк (ухиляється від удару. Помічник з розмаху вгатив кулаком в стіну):—Що? Заболіло, пане комісарю? (Сміється.)

Комісар (кричить):—Чого смієшся, псякрев, кабане? Не знаєш, що ти тепер в моїх руках?

Яструб:—Ну, це невідомо, хто в чийх руках. Ми в ваших, чи ви в наших. (Комісарі витріщують очі.)

Крук:—Думаю, що вже досить грати комедії. (З притиском.) Ви в наших руках, панове комісарі.

Комісар (не розуміючи):—Що? Як це? (Хапається за револьвер.) Що це значить?

Помічник:—Досить жартів. Це скінчиться погано для вас, пане аспіранте...

Крук:—Подивіться, чи хоч маєте в револьверах кулі? Це не жарт для вас... Ви хотіли мати гайдамацьких ватажків? Ось ми! Це той невловимий Яструб, це Вовк, а я Крук. (Комісар кламцає револьвером.) Даремно, пане комісарю!..

Помічник (кричить):—Зрада!.. (Кидається до дверей, хлопці хапають його.)

Комісар (рівночасно потиху йде до телефону, хоче дзвонити.)

Дівчина:—Не турбуйтеся, пане комісарю! Дроти більше години тому перервані.

Комісар:—Зрада! Зрада!.. (Забивається в кут.)

Михайло:—Не кричіть, бо горло надірвете.

Крук:—Ось, що панове. Крик вам не pomoже. Будинок і вся дільниця у наших руках. Ліпше сідайте та пишійть наказ про звільнення всіх арештованих. Ну... (Наводить револьвер. Перестрашеного помічника роздягають, Вовк вбірається в його одіння.)

Комісар (злякано):—Добре. Але даруйте життя. (Сідає і пише.)

Помічник:—Хто ви, панове?..

Яструб:—А я той, за ким ви полювали зо своєю зграєю цілими місяцями. Ось я, власною персоною. Чомуж не хапаєте мене, не саджаєте за ґрати? Мовчите? Деж поділася ваша пиха та бутність? Ви як шакалі рвете, мордуєте лише безборонних, мордуєте жінок, дітей, а в чесний бій не виступаєте ніколи. Щож... Ми позичили собі вашої методи. І бачите, використали й хитро. Тепер почислимося за ваші гріхи.

Комісар і помічник:—Даруйте життя!..

Дівчина:—Хто хотівби собі паскудити руки вами.

Комісар:—Завіщож і ти проти мене?

Дівчина:—За віщо? Чи ви думали, коли давали мені службу у себе, що за кавалок хліба я відмовлюся боротьби з вами? Ви того не знали, що мене післала на службу до вас Організація. Ви мордуєте наших братів і сестер, що ні в чому не провинилися. Звірськими мордами ви думали застрашити нас. Даремно. Кожний ваш морд приєднує до нас тисячі, зміцнює наше завзяття. Коли рознеслася вість про замордування наших бійців, про морд Басарабової і других, до нас приєдналося тисячі жінок і дівчат, кожночасно готових йти її слідами.

Крук:—Запізно переконувати їх. Роздягніть комісаря. Нам необхідні їхні однострої. (Хлопці роздягають.)

Комісар:—Але даруйте нам життя, панове.

Яструб:—Як суд вирішить. (Він вбірається в комісарський однострій.)

Помічник:—Пожалійте, у нас жінки, діти малі.

Крук:—А ви жаліли українських жінок і дітей, коли мордували їхніх батьків, палили дорібок? За виконані вами морди всякий суд засудивби вас на кару смерти. Ми не будемо відступати від права. Ви оба кати Українського Народу, а ми його представники і в праві карати вас. (Комісарі настрашені.) Товариші! Як нам покарати їх?

Яструб і Вовк: Смерть!

Михайло:—Дати б їм по 50 шомполів зразу. Катували наших не мало!

Дівчина:—Не наслідуймо ворожої жорстокости. Вони катували українців з безсилою злоби, бо бачать, що завалюється їх панування над нами... Смерть їм!

Комісар і Помічник (падають на коліна):—Літосці... Пожалійте!..

Крук:—До роботи. Кожний віддасть стріл. По три в одного (Стріляють двома сальвами, комісарі падають в конвульсіях.) Знищити канцелярію. Ті всі акти (показує) забрати з собою. (Хлопці забирають, а решту розкидають.) А тепер до тюрми!

Яструб:—Найбільшим катам вже відплачено. Швидко до тюрми. Мусимо за ночі звільнити арештованих..

Всі (стають струнко): Наказ! (Виходять.)

ЗАСЛОНА.

Листопад, 1935 року.

Набувайте для власних та організаційних бібліотек від Центр. Управи ОУК ці драматичні твори:

ОЛЬГА БАСАРАБОВА, драма в 5 діях з українського визвольного руху на Зах. Українських Землях — Ол. ЛУГОВОГО — ціна 35 цт.

ВІРА БАБЕНКО — драма в 5 діях з української визв. боротьби на Сх. Українських Землях — Ол. ЛУГОВОГО і Т. ПАВЛИЧЕНКА — ціна 35 цт.

БРАТ НА БРАТА — драма в 4 діях з часів визв. боротьби на Сх. Українських Землях — Ол. ЛУГОВОГО — ціна 30 цт.

СИРІТСЬКІ СЛЬОЗИ — драма в 3 діях з часів війни і революції на Сх. Землях України — Ол. ЛУГОВОГО — ціна 30 цт.

НА БІЛЬШИХ ЗАМОВЛЕННЯХ І КНИГАРНЯМ ЗНАЧНИЙ ОПУСТ

Пишіть на адресу:

The Central Executive of the
Ukrainian Women's Organization
of Canada

BOX 1107

SASKATOON, SASK.

95
50728)

ЧИТАЙТЕ
І ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
ОДИНОКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ ЧАСОПИС

НОВИЙ ШЛЯХ

ЩО ВИХОДИТЬ КОЖНОГО ВІВТІРКА
В САСКАТУНІ

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА 2 ДОЛЯРИ

Жадайте оказового числа по адресі:

NEW PATHWAY

832 - 20th St. W.

SASKATOON

SASK.

ДО УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЦТВА

Всі українки-націоналістки й прихильниці активної боротьби з окупантами за визволення України, єднайтесь й засновуєте на місцях.

ВІДДІЛІ ОРГАНІЗАЦІ УКРАЇНОК
КАНАДИ (ОУК) ІМ. О. БАСАРАБОВОЇ.

За статутами та інформаціями звертайтесь до Централі ОУК, по адресі:

The Central Executive of the
Ukrainian Women's Organization
of Canada

Box 1107

Saskatoon, Sask.